

Универзитет „Евро-Балкан“

**ВИЗАНТИСКАТА МИСИОНЕРСКА
ДЕЈНОСТ И ЕВРОПСКОТО
НАСЛЕДСТВО**

Зборник на трудови од
Четвртиот меѓународен симпозиум
„Денови на Јустинијан I“, Скопје, 11-12 ноември, 2016 г.

Уредник
Митко Б. Панов

Скопје, 2017

Византиската мисионерска дејност и европското наследство

Зборник на трудови од Меѓународниот симпозиум
„Денови на Јустиниан I“ Скопје, 11-12 ноември 2016

Издавач:
Универзитет „Евро-Балкан“, Скопје

Уредник:
Митко Б. Панов

Лекторка:
Јордана Шемко Герогијевска

Ликовна и техничка обработка:
Игор Панев

Печати: Контура

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

94(495.02)
930.85(497)

МЕЃУНАРОДЕН симпозиум "Денови на Јустинијан I" (4 ; 2016 ; Скопје)
Византиската мисионерска дејност и европското наследство : зборник
на трудови од Четвртиот меѓународен симпозиум "Денови на Јустинијан
I", Скопје, 11-12 ноември, 2016 г. / уредник Митко Б. Панов. - Скопје :
Универзитет "Евро-Балкан", 2017. - 236 стр. ; 23 см

Трудови на мак. и англ. јазик

ISBN 978-608-4714-17-0

а) Културна историја - Балкан б) Словенска писменост в) Византија -
Историја - Собири
COBISS.MK-ID 104897034

"Euro-Balkan" University

**THE BYZANTINE MISSIONARY
ACTIVITY AND ITS LEGACY IN
EUROPE**

Proceedings of the
4th International Symposium "Days of Justinian I"
Skopje, 11-12 November, 2016

Edited by
Mitko B. Panov

Skopje, 2017

УРЕДНИК

МИТКО Б. ПАНОВ

МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН КОМИТЕТ

ФЛОРИН КУРТА (*Универзитет во Флорида*)

ЕЛИЗАБЕТА ДИМИТРОВА (*Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*)

ХРВОЈЕ ГРАЧАНИН (*Универзитет во Загреб*)

ДРАГИ ЃОРЃИЕВ (*Институт за национална историја, Скопје*)

ЈАНЕ КОЏАБАШИЈА (*Универзитет Евро-Балкан, Скопје*)

ВИКТОР ЛИЛЧИЌ (*Управа за заштита на културно наследство / Унив. Св. Кирил и Методиј,*)

ЃУЗЕПЕ МАИНО (*Универзитет во Болоња*)

ГЕОРГИ НИКОЛОВ (*Универзитет во Софија*)

МИТКО Б. ПАНОВ (*Институт за национална историја / Универзитет Евро Балкан, Скопје*)

КАРОЛИН С. СНАЈВЛИ (*Гетисбург колеџ*)

ДОНАТЕЛА БИЈАЃИ МАИНО (*Универзитет во Болоња*)

ВИТОМИР МИТЕВСКИ (*Македонска академија за науки и уметности, Скопје*)

ЕНДРЈУ РОУЧ (*Универзитет во Глазгов*)

АЛЕКСАНДАР СПАСЕНОВСКИ (*Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*)

МАЈА ЈАКИМОВСКА—ТОШИЌ (*Институт за македонска литература, Скопје*)

СЕКРЕТАРИ НА РЕДАКЦИЈА

ДРАГАН ЃАЛЕВСКИ (*Институт за национална историја, Скопје*)

ИГОР ПАНЕВ (*Универзитет Евро-Балкан*)

EDITED BY

МИТКО В. ПАНОВ

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE

FLORIN CURTA (University of Florida)

ELIZABETA DIMITROVA (University Ss. Cyril and Methodius, Skopje)

HRVOJE GRAČANIN (Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb)

DRAGI GJORGJIEV (Institute of National History, Skopje)

JANE KODJABASIIA (Euro-Balkan University, Skopje)

VIKTOR LILČIĆ (Cultural Heritage Protection Office / University Ss. Cyril and Methodius, Skopje)

GIUSEPPE MAINO (University of Bologna)

DONATELLA BIAGI MAINO (University of Bologna)

VITOMIR MITEVSKI (Macedonian Academy of Science and Arts, Skopje)

GEORGI NIKOLOV (Faculty of History, Sofia University)

МИТКО В. ПАНОВ (Institute of National History / Euro-Balkan University, Skopje)

ANDREW ROACH (Glasgow University)

CAROLYN S. SNIVELY (Gettysburg College)

ALEKSANDAR SPASENOVSKI (Law Faculty, University Ss. Cyril and Methodius, Skopje)

МАЈА ЈАКИМОВСКА - ТОСИЌ (Institute of Macedonian Literature, Skopje)

EDITORIAL SECRETARIES

DRAGAN GJALEVSKI (Institute of National History, Skopje)

IGOR PANEV (Euro-Balkan University, Skopje)

СОДРЖИНА / CONTENTS

ПРЕДГОВОР / FOREWORD	9
<i>Димитар Пандев</i> СЛОВО ЗА СВЕТИ КЛИМЕНТОВИТЕ ПАТЕШЕСТВИЈА	13
<i>Yuri Stoyanov</i> ST. CONSTANTINE-CYRIL'S MISSION TO THE ABBASID COURT AND EASTERN ORTHODOXIDEOLOGY OF WARFARE	19
<i>Hrvoje Gračanin and Marko Petrak</i> THE NOTION OF THE <i>METHODII DOCTRINA</i> IN THE CONTEXT OF THE CHURCH SYNOD OF SPLIT (AD 925)	28
<i>Ратомир Грозданоски</i> МИСИОНЕРСТВОТО НА СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ – НАДВОРЕШНО И ВНАТРЕШНО	43
<i>Дејан Борисов</i> ТРИ ПЕРИОДИ ВО МИСИОНЕРСКАТА ДЕЛНОСТ НА СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ	54
<i>Драган Ѓалевски</i> ДИПЛОМАТСКИТЕ АСПЕКТИ НА ВИЗАНТИСКОТО МИСИОНЕРСТВО	66
<i>Miguel Pablo Sancho Gómez</i> THE LIMITANEI IN BELISARIUS ARMY (526-541)	82
<i>Katarzyna Maksymiuk</i> A NEW PROPOSAL FOR THE IDENTIFICATION OF THE SASANIAN COMMANDER MERMERÓËS OF BYZANTINE SOURCES: ŠĀPUR OF RAY FROM MEHRĀN	93
<i>Митко Б. Панов</i> СОЗДАВАЊЕТО НА ГЛАГОЛИЦАТА ВО ПРЕТСТАВАТА НА РУСКИТЕ И БАЛКАНСКИТЕ ИСТРАЖУВАЧИ (1850-1865)	99

<i>Далибор Јовановски и Иванка Додовска</i> СВРТУВАЊЕ КОН СРЕДНОВЕКОВНОТО МИНАТО – СЛУЧАЈОТ НАГРЦИЈА. ПОЛИТИКА, ИДЕНТИТЕТ, ИСТОРИЈА, ОБРАЗОВАНИЕ, ТЕРИТОРИЈА	110
<i>Маја Ангеловска-Панова</i> БОГОМИЛСТВОТО НИЗ ПРИЗМАТА НА МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИОГРАФИЈА: ИНТЕРПРЕТАЦИИ И РЕИНТЕРПРЕТАЦИИ ВО ОПШТЕСТВЕНИ КОНТЕКСТИ	121
<i>Александар Спасеновски</i> ПРАВНИТЕ АСПЕКТИ ПОВРЗАНИ СО ПОКРИВАЊЕТО НА ЖЕНАТА – МУСЛИМАНКА КАКО ОБЛИК НА ВЕРСКА СЛОБОДА ВО СОЦИЈАЛИСТИЧКА ЈУГОСЛАВИЈА И ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	131
<i>Andrea Torno Ginnasi</i> ISAAC I'S SWORD AND THE NORMAN COUNTERPART: IMAGES OF "MILITARY KINGSHIP" FROM BYZANTIUM TO MEDIEVAL SOUTHERN ITALY	136
<i>Jasmina S. Ciric</i> BRICKWORK OF ST. NICOLAS CHURCH IN PRILEP: READING THE TEXTURE OF THE RHOMB	148
<i>Jessica Varsallona</i> SOME REMARKS ON THE ICONOGRAPHY OF THE VAULT OF THE ORATORY OF FORTY MARTYRS AT SYRACUSE	157
<i>Виктор Лилчиќ Адамс</i> ЈУСТИНИЈАНОВИОТ ОПТИЧКИ ТЕЛЕГРАФ НИЗ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	168
<i>Гоце Ангеличин Жура и Рубин Земон</i> ЈУСТИНИЈАНА ПРИМА ВО СВЕТЛИНАТА НА НАЈНОВИТЕ ИСТРАЖУВАЊА	181
<i>Трајче Нацев и Драган Веселинов</i> МОЖНИ РИЗИЦИ И ОПАСНОСТИ КАЈ АРХЕОЛОШКИТЕ ЛОКАЛИТЕТИ ВО ДОЛНИОТ ТЕК НА РЕКА БРЕГАЛНИЦА	190

<i>Соња Енџекова Сопотска</i> ВИЗАНТИСКИОТ КОНТЕКСТ ВО КНИЖЕВНОТО ДЕЛО НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ И НЕГОВИОТ ХЕРМЕНЕВТИЧКИ ИДЕНТИТЕТ ВО СОВРЕМЕНОСТА	199
<i>Макеј Хелбиџ</i> ЗЕЛЕНЧУКОТ И ЗАЧИНИТЕ ВО 17-ТАТА КНИГА <i>DE AGRICULTURA</i> НА <i>ETYMOLOGIARUM</i> <i>SIVEORIGINUM LIBRI XX</i> ОД ИСИДОР СЕВИЛСКИ	213
<i>Јане Коџабашиџа</i> ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА ЦРКОВНОТО ПЕЕЊЕ НА ТЕРИТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА	223
<i>Димитри Кумбароски</i> ПАЛЕОГРАФСКИ ОПСЕРВАЦИИ НА ОХРИДСКАТА ИРМОЛОГИЈА ИН. 101 СИГ. IV/43	231

Далибор Јовановски

Филозофски факултет, Скопје
Универзитет „св. Кирил и Методиј“

Иванка Додовска

Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје
Универзитет „св. Кирил и Методиј“

СВРТУВАЊЕ КОН СРЕДНОВЕКОВНОТО МИНАТО – СЛУЧАЈОТ НА ГРЦИЈА. ПОЛИТИКА, ИДЕНТИТЕТ, ИСТОРИЈА, ОБРАЗОВАНИЕ, ТЕРИТОРИЈА

Abstract: The creation of the Modern Greek state in 1830 meant the beginning of the building of a new identity in the Balkan region. Greek population, as well, the rest of the Balkans did not have developed ethnic consciousness. Some of the Greeks considered themselves as Romeion, some as the Greeks, and the rest one as Hellenes. Politicians and the intellectuals of the newborn Greek kingdom had been under strong influence of the western progressive ideas. So, taking into the account the behavior of the western intellectuals to the Byzantine past, it was quite understandable that there was no room for Byzantium to be a part of the Greek national identity, at the very early times of its creation. However, the speech of Ioannis Kolettis in 1844 and his introducing of Megali idea, has changed the approach of the Greek intellectuals towards the Byzantine past. Although the most prominent Greek intellectuals, Konstantionos Paparrigopoulos or Spyridon Zambelios, for example, at the early phase of their works had not considered Byzantium as a part of the Modern Greek identity, they changed their views under the influence of Kolettis's speech. Byzantium became an unavoidable part of the Modern Greek identity.

Томас Галант напишал дека пред војната за независност не постоела грчка национална свест. Според неговото размислување кај Грците не постоело чувство дека тие биле наследници на античките Грци, туку тие повеќе се идентификувале како дел од Рум милетот, како христијани или како припадници на локалната селска заедница.¹ Според Јоанис Колиопулос, пред независноста Грците за да го означат својот народ користеле три имиња – поголемиот дел од нив го користеле името Ромеи,

---

¹ Thomas Gallant, *Modern Greece*, (Blumbsbury Academic, London, 2001), 68

подоцна по започнувањето на борбата за независност во 1821 година се почесто го употребувале името Елини, а некои себе се нарекувале и Греки, име кое го користел и еден од најголемите грчки преродбеници Адамантиос Кораис.² Сето ова не води кон едно прашање дали Грците, поточно нивните интелектуалци, ја сметале Византија за дел од своето културно и историско наследство?

Да започнеме со еден од најголемите грчки преродбеници Адамантиос Кораис, кој како што веќе напоменавме, својот народ го нарекувал Греки. Кораис бил заслужен за свртувањето на современите Грци кон античкото минато и прифаќањето на идејата дека тие се наследници на античките Грци. Неговите погледи се интересни и за тоа дали Византијците биле Грци. Во еден негов текст, објавен во 1805 година во Венеција, Кораис забележал дека Греките го прифатиле името Елини, кое не било дадено од странци, туку од самите Греки. Но, забележал овој грчки преродбеник, Елините не можеле да бидат нарекувани Ромеи, бидејќи тие не биле Ромеи.³ Две години порано во Меморандумот до Европа за сегашната состојба на Грција, Адамантиос пишувајќи за минатото со осврнал и на островот Хиос од каде потекнувал неговиот татко. Според неговите зборови Хиос потпаднал под стегите на Македонците, па на Ромеите, Геновјаните и на крај на Турците.⁴ Значи Кораис сметал дека Источното римско царство односно Византија, како наследник на Римската империја, била окупаторска сила. Неговите погледи биле поддржувани и од други грчки преродбеници како на пример Паљуритис. Овој интелектуалец сметал дека Ромеите и Елините биле различни народи.⁵

Сепак, треба да напоменеме дека постоеле и грчки интелектуалци, како Димитриос Катарсис кои сметале дека постои историска врска помеѓу античките Грци и Ромеите, односно дека биле едно исто.⁶ Во таа насока Дин Костандарас забележал дека Византија не била отсутна во рамките на грчката преродба.⁷

Без разлика на фактот што меѓу грчките преродбеници имало и такви кои Византија, односно православието го сметале за дел од грчкиот идентитет, Цариградската патријаршија била сериозно загрижена за

2 Ιωάννι Κολλιοπουλου, Η «Περαν» Ελλάς και οι «αλλοι» Έλληνες: Το συγχρονο ελληνικο εθνος και οι ετερογλωσσοι συνοικοι χριστιανοι 1800-1912, (Βαγια, Θεσσαλονικη, 2003), 72

3 Γιαννης Κουμπурλης, Η ιδεα της ιστορικης συνεχειας του ελληνικου εθνους στους εκπροσωπους του ελληνικου Διαφωτισμου – η διαμαχη για το ονομα του εθνους και οι αποψεις για τους αρχαιους Μακεδονες και Βυζαντινους, Δοκιμες, т. 13-14, Ανοιξη, (2005), 52

4 Исто, 155

5 Исто, 176

6 Исто, 147

7 Dean Kostantaras, *Byzantine turns in Modern Greek throughout and Historiography 1764-1874*, The Historical Review/ La Revue Historique, vol. XVII, INR, Athens, (2015) ,164

дејствувањето на грчките преродбеници кои биле обземени со античка Грција, која пак не можела да биде дел од православието. Со цел да ги оспорат тврдењата на грчките интелектуалци дека античката грчка традиција е основа на современиот грчки идентитет, во 1798 година, се појавила книгата Патрики Дидаскалија (Татковско учење). Како автор на ова дело се појавува Ерусалимскиот патријарх Антимос, но некои мислат дека зад него стоел Цариградскиот патријарх Григориос V. Нема да навлегуваме во дебата кој е вистинскиот автор на ова дело, бидејќи поважна е суштината на истото. Во него, авторот напаѓа се што доаѓа од Запад, заради заслабување на позиците на Грците. Така, иако многу е нелогично, авторот забележал дека Господ од љубов кон христијаните, кои секако се православни, ја подигнал империјата на Османлиите, која наместо Ромејското (Византиското) царство, кое започнало да ги напушта основите на православно верување, требала да ги спаси избраните луѓе.⁸ Грчките интелектуалци не му останале должни на авторот на овој текст. Еден од најголемите претставници на грчката преродба ја напишал книшката Братско учење во кој ја изразил својата вчудоневиденост дека некој можел да напише текст со кој Европјаните би помислиле дека поробените Грци ги бакнуваат рацете кои нив ги оковале.⁹

Судирот помеѓу Патријаршијата и интелектуалците кои ја потенцирале поврзаноста на античките со тогашните Грци не завршил. Така, патријархот Григориос V во 1819 година издал една енцикла со која се забранувало давање на антички грчки имиња на крстените мали деца.¹⁰ Потегот на патријархот не бил без основа. Имено, се почесто се случувало некои грчки интелектуалци да инсистираат малите деца да добиваат имиња како на пример, Перикле, Темистокле или Ксенофон, наместо Јанис или Павлос.¹¹ Античките имиња не се совпаѓале со православно традиција. Тие имиња биле пагански.

Создавањето на грчката држава во 1830 година не ја променило перцепцијата на видните интелектуалци за Византија како дел од грчкото минато. Првиот ректор на Атинскиот универзитет, првата современа високообразовна институција на Балканот, Константинос Схинас во еден свој говор нагласил дека поробената Грција од Македонците била предадена на Римјаните, а потоа од Византијците на Турците.¹² Тоа бил

8 Patriarch Anthimos, *Paternal instruction, Discourses of Collective identity in Central and Southeast Europe 1779 – 1945*, (CEU, Budapest, 2006), 309

9 Richard Clogg, *Korais and the Movement for Greek independence, History today*, vol. 33/11, October, (1983), 12

10 Richard Clogg, *The Greeks and their past, Historians as Nation – builders in Central and Southeast Europe*, (London, 1988), 23

11 Исто, 20

12 Antonis Liakos, *The Construction of National Time: The Making of the Modern Greek Historical imagination, Mediterranean historical review*, v. 16/1, (2001), 30

прв поглед за Византија и нејзиното место во грчкото минато во новата држава. Слично се искажал во 1841 година и претседателот на Атинското археолошко здружение Јаковос Ризос Нерулос.¹³ Може лесно да се забележи дека Источната Римска империја односно Византија била сметана за туѓа во очите на интелектуалците. Очигледно влијанието на западот врз грчките интелектуалци имало одраз во нивниот став кон Византија. Античкото минато како основа за конструирање на новиот грчки идентитет едноставно не дозволувало простор Византија да биде дел од грчкото наследство. Димитрис Ливаниос пишувајќи за грчкиот идентитет забележал дека интелектуалците кои биле под влијание на Просветителството биле непријателски расположени кон византиската теократија и Цариградската патријаршија како нејзин претставник.¹⁴

Меѓутоа на почетокот од постоењето на новата грчка држава можеме да забележиме дека некои настани предизвикале сериозна реакција кај обичниот Грк, поврзана со православната црква и традиција. На 23 јули 1833 година во Нафплион, првиот главен град на независна Грција, била прогласена афтокефалноста на Грчката православна црква.¹⁵ На тој начин биле раскинати врските со Цариградската патријаршија, која нема да ја признае еднострано прогласената афтокефалност. Прогласувањето на самостојноста на Грчката црква била дело на Теоклитос Фармакидис и Лудвиг фон Маурер, еден од регентите кои дошле од Баварија заедно со малолетниот принц Отон. За Грците ова било шокантно. Уште повеќе ги вознемирувал фактот што на чело на црквата бил поставен младиот крал кој бил католик. Реакцијата била жестока. По неколку години Фармакидис морал да се повлече.

Атина во 1834 година станала главен град на независна Грција. За таа цел бил направен посебен план за изградба на новата престолнина која требала да добие нов изглед под влијание на Германскиот неокласицизам. Така на пример, главната црква во Атина била изградена во неокласичен, а не во византиски стил. Со цел да биде изградена оваа црква биле уништени повеќе византиски и пост – византиски цркви.¹⁶

Сето ова предизвикало бурни реакции. Рудометов забележал дека елинскиот поглед на грчкото минато, но и на тогашното време бил ос-

---

13 Κουμπουρλης, Η ιδέα της ιστορικής συνεχείας του ελληνικού έθνους στους εκπροσωπους του ελληνικού Διαφωτισμου, 187

14 Dimitris Livanios, The quest for Hellenism: Religion, nationalism and collective identities in Greece (1453-1913), *The Historical Review/ La Revue Historique*, vol. III, INR, Athens, (2006), 61

15 Далибор Јовановски, *Балканот од 1826 до 1913 година*, (Филозофски факултет, Скопје, 2011, 14

16 Victor Roudometof, Invented Traditions, Symbolic Boundaries and National identity in Southeastern Europe: Greece and Serbia in Comparative historical perspective 1830-1880, *East European Quarterly*, XXXII/4, (January 1999), 431

порен од страна на оние кои се залагале за византиско – православната традиција.¹⁷ Поголемиот дел од нив биле родени надвор од границите на новата грчка држава. Тие биле носители на отпорот. Па така, кога видната личност на грчката преродба, Неофитос Вамвас, ја превел Библијата на катаревуса и истата била објавена од страна на Лондонското библиско здружение, се јавил жесток отпор кај оние кои сметале дека само вистинската грчка верзија на Библијата може да се смета за исправна.¹⁸ Тие тврделе дека со преводот се сакало Грците од православие да бидат конвертирани кон протестанството. Православието и средновековното минато полека го барало своето место во Грција и во грчкиот идентитет, како негова основа.

Сепак еден настан, најверојатно, бил иницијалната каписла некои грчки интелектуалци да се заинтересираат за Византија, не само како за историја на царството, туку и како дел од грчкото минато. Книгата на Јакоб Филип Фалмераер – Историјата на Пелопонез, објавена во 1830 година, предизвикала реакција во Грција. Реакцијата стигнала неколку години по нејзиното појавување. Причината била едноставна. Според Фалмераер, современите Грци не биле наследници на нивните антички претходници, туку на Албанците и на Словените кои ги населувале областите на Пелопонез. Според него „Хеленскиот народ во Европа бил истребен. Телесната убавина, умниот полет, питомоста на обичаите, уметноста, градот, селото, убавината на столбовите и на храмовите, уште повеќе и самото име исчезнало од површината на Грчкиот полуостров“.¹⁹ Тврдењата на Фалмераер, без разлика на неговите мотиви, предизвикале бурна реакција кај грчките интелектуалци. Прво, заради неговото тврдење дека современите Грци не биле наследници на античките се удирало во основите на градењето на новиот современ грчки идентитет, кој токму за своја основа го имал ставот дека тогашните Грци биле наследници на античките. Второ, книгата на Фалмераер, можеби ненамерно, принудила некои од грчките интелектуалци да посветат внимание на средниот век кој очигледно бил маргинализиран од страна на грчката интелектуална елита Доколку современите Грци не биле наследници на античките, тогаш пропаѓа идејата за нивната поврзаност. Но, од друга страна, исто така се јавило прашањето каде биле Грците во периодот помеѓу антиката и 19 век.

Младиот грчки историчар Константинос Папригопулос, кого го сметаат за татко на современата грчка историографија, се обидел да му одговори на Фалмераер. Во 1843 година тој ја објавил книгата „За населувањето на словенските племиња на Пелопонез“, во која тој ги отфрла

---

17 Исто

18 Исто, 432

19 Владимир Карић, *Србија и Балкански савез*, (Београд, 1893), 45

тврдењата на Фалмераер, нагласувајќи дека Словените кои се населиле на Пелопонез, биле асимилирани заради силата на елинизмот.²⁰ Сепак, треба да се напомене дека тука грчкиот историчар не гледа позитивно на византиското наследство. Тој Византија ја гледа како ера на темнина и незнаење.²¹

Книгата на Папаригопулос во која тој му одговара на Фалмераер, сепак, во оваа фаза од неговото делување не значи дека овој, тогаш млад, грчки историчар ја прифатил Византија како дел од грчката историја и наследство. Во една негова студија од 1846 година, Папригопулос забележал дека историјата на источната православна империја не значи дека таа била дел од грчката историја, бидејќи средновековната елинска историја се разликувала од византиската историја.²²

Меѓутоа по говорот на Јоанис Колети во грчкото собрание во јануари 1844 година и промовирањето на грчката мегали идеја, работите започнале да се менуваат. Споменатиот говор на Колетис ја отворил вратата за подруги размислувања по прашањето до каде требала да се протега Грција. Истакнатиот грчки интелектуалец, Александрос Суцос, кој несомнено бил под влијание на зборовите на Колетис, во брошурата „Панорама на атинското народно собрание“ нагласил: „Нашиот трон остана таму. Нашиот религиозен водач - Патријархот остана таму. Големите столбови на зградата Јонија, Тракија, Бугарија, Епир, Македонија и Тесалија останаа таму. Ние натаму треба да ги насочиме очите...“.²³ Професорот на Правниот факултет на Атинскиот универзитет, Николаос Сариполос, во еден разговор со грчкиот крал Георгиос I во неослободена Грција ги вклучил Крит, Тесалија, Епир, Тракија, Македонија, Црното море до Трабзон, Мала Азија, егејските острови и Кипар.²⁴

Секоја нова држава на Балканот имала потреба за самоделинирање. Проблемот за самоделинирање е поврзан со погледот кон минатото. Така, во Грција во втората половина на 19 век прашањето за самоделинирање се соочувало со проблем бидејќи континуитетот со Византија бил во спротивност со оној на античка Грција.²⁵

---

20 Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, *Περί της εποικίσεως σλαβικών τινων φυλών εις την Πελοπόννησον*, (εν Αθηναις), 1843

21 Исто, 30, 80

22 Κομπυρλής, Η ιδέα της ιστορικής συνεχείας του ελληνικού έθνους στους εκπροσωπούς του ελληνικού Διαφωτισμού, 188

23 Надя Данова, *Националният въпрос в гръцките политически програми през XIX век*, (Наука и изкуство, София, 1980), с. 90

24 Roudometof, *Invented traditions, symbolic boundaries and national identity in Southeastern Europe: Greece and Serbia in comparative historical perspective (1830-1880)*, p. 463, f.55

25 George Huxley, *Aspects of Modern Greek historiography of Byzantium*, D. Ricks and P. Magdalino (ed.) *Byzantium and the Modern Greek identity*, (Ashgate Publishing, 1998)

Кон средината на 19 век започнала, условно, рехабилитацијата на Византија во грчката наука и нејзиното постепено вметнување во грчкиот идентитет, историја, култура и традиција. Во 1852 година јонскиот Грк, Спиридон Замбелиос објавил една збирка на средновековни грчки народни песни. Целта на книгата била да се покаже дека Византија, всушност била грчка, а со тоа и дека постои континуитет помеѓу античките и современите Грци, кој бил поврзан со средновековието, односно со Византија. Според Замбелиос „ Ние единствено може да се надеваме дека сите овие расфрлани и искинати парчиња на нашата историја ќе бидат артикулирани и наследени од целосност и единство“.²⁶ Всушност самиот Замбелиос ја дал и формулата за тоа единство. Имено, тој сметал дека грчкото минато требало да се подели на три епохи – нова, средновековна и античка.²⁷ Треба да забележиме дека Замбелиос ја измислил и конструкцијата Елинихристијанство и на тој начин, за прв пат, ги обединил двата темина Елинизам и Христијанство во една кованица, иако до тогаш тие два термина взаемно се исклучувале.²⁸ Така бил направен првиот чекор кон внесување на Византија во грчкиот идентитет, историја, традиција и култура. Процесот не бил лесен ниту пак брз. Иднината тоа го покажала. Презирот кон Византија од страна на Волтер, Гибон и Хегел, а тие биле идоли на грчките интелектуалци, ја попречувал инкорпорацијата на Византија во грчкото наследство во првата фаза од развојот на грчката држава.²⁹

Папаригопулос, историчарот кој најмногу придонел за инкорпорирањето на античка Македонија во рамките на грчката историја, а со тоа и во рамките на современиот грчки идентитет бил заслужен и за рехабилитацијата на Византија, која од страна на многумина грчки интелектуалци била сметана за извор на заостанатоста. Историјата на Византија претставувала значаен дел од повеќетомната Историја на грчкиот народ напишана од Папаригопулос. Скоро три од петте тома на второто издание на оваа дело, завршени во периодот 1885-1887 година, биле посветени на Византија.³⁰ Неговата рехабилитација на Византија и нејзиното вметнување во грчкиот континуитет од антиката до современоста имала големо, ако не и решавачко, влијание врз грчката политичка мисла.³¹

26 Σπυρίδωνος Ζαμπέλιου, *Ασμάτα δημοτικά της Ελλάδος*, (Κερκυρα, 1852), 16

27 Исто, 20

28 Livianos, *The quest for Hellenism: Religion, nationalism and collective identities in Greece (1453-1913)*, 64

29 Liakos, *The Construction of National Time: The Making of the Modern Greek Historical imagination*, 32

30 Paschalis Kitromilides, *On the intellectual content of Greek nationalism: Paparrigopoulos, Byzantium and the Great idea in: D. Ricks and P. Magdalino (ed.) Byzantium and the Modern Greek identity*, (Ashgate Publishing, 1998), 28

31 Исто, 31

Папаригопулос сметал дека современите Грци на Византија и го должеле зачувувањето на јазикот, верата и националноста.³²

Образовниот систем бил важен дел во градењето на современиот грчки идентитет. Така било и се уште е и во другите балкански држави. Историчарката Крситина Кулури, која објави една извонредна студија за историјата и географијата во грчкиот училишен систем забележала дека Византија конечно влегла во тамошниот образовен процес во осумдесеттите година на 19 век. Според неа лекциите за византиската историја во грчките учебници по историја заземале до 20% од наставниот материјал додека оние за античка историја добивале далеку поголем простор – од 53-77%.³³

Размислувањата на Кулури не се без основа. Во 1884 година, грчката држава ја одобрила книгата на Константинос Захаријадис – Историја на Рим и Византија, како учебник, во која авторот забележал дека Византија ја зачувала и ја пренела античката грчка цивилизација на модерниот свет.³⁴ Овој негов учебник во 1894 година бил заменет со Римската и Византиската историја од Теодорос Венизелос и Андреас Спатакис. Причината била мошне едноставна. Имено, во учебникот на Венизелос и Спатакис не се нагласувало само значењето на Византија како империја, туку како дел од целокупната историја на грчката нација.³⁵ Всушност, тука ја забележуваме и причината зошто Византија им била потребна на Грците. Таа била спојот кој недостасувал. Образованието, пак од своја страна, на младите Грци им ја сервирал Византија како неotuѓив дел од целокупната грчка историја.

Византија, како неопходен дел од грчкиот континуитет, во последната деценија на 19 век да се прикажува и преку изложбите на уметничките артефакти. Така во 1893 година колекцијата на артефакти од Христијанското археолошко друштво, кое било формирано во 1884 година, била изложена во Националниот археолошки музеј во Атина.³⁶

Во Грција кон крајот на 19 век се уште постоел проблем околу користењето на националното име. Имено, добар дел од Грците се нарекувале Ромеи, значи Византијци, иако Византија се уште не била целосно инкорпорирана во грчкиот национален пантеон. Така, познатиот византолог Карл Крумбахер, при една своја посета, на грчката престолнина,

32 Исто, 28

33 Χριστίνα Κουλουρη, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία 1834-1914*, (ΙΑΕΝ, Αθήνα, 1988), 45

34 Theodore G. Zervas, *Resurrecting the Past, Constructing the Future: A Historical Investigation on the Formation of a Greek National Identity in Schools 1834-1913*, (Loyola University, Chicago, 2010), 181

35 Исто, 183

36 Robert Shannan Peckham, *National histories, Natural states. Nationalism and the Politics of Place in Greece*, (I.B. Tauris, London – New York, 2001), 45

запрашал еден млад Грк дали говори елински. Одговорот на младиот човек бил негативен, бидејќи тој говорел ромејски.³⁷ Овој одговор не води кон една голема дебата која се водела во Грција кон крајот на 19 и почетокот на 20 век. Тогаш помеѓу видни и влијателни грчки интелектуалци се развила полемика дали националното име на Грците било Елини или Ромеи. Во неа учествувале познати личности како Георгиос Хасидакис, Костис Паламас, Јоанис Психарис, Николаос Политис и др. Паламас ја прифатил тезата на Крумбахер дека името Елини било заборавено од страна на Грците и затоа нивното вистинско име било Ромеи.³⁸ Овој грчки интелектуалец тоа го пишувал и во медиумите. Паламас објавил една критика за книгата на Ефталиотис. Според него Ефталиотис наместо Историја на елинската нација требал да пишува за Историја на Ромиосините.³⁹ Со неговиот став не се согласил Николаос Политис кој сметал дека вистинското име на Грците кои тие го користеле било Елини. Политис во весникот Агон објавил критика на ставовите на Паламас, тврдејќи дека во минатото, значи и во периодот на османлиското владеење, Грците го користеле и името Елини. Тој своите ставови во споменатиот весник ги објавил во една студија со наслов „Елини или Ромеи?“ која била објавена во грчката престолнина во 1901 година.⁴⁰ Двајцата блиски пријатели различно гледале на именувањето на сопствениот народ. Инаку, ставот на Политис дека името Елини, а не Ромеи, е националното име на Грците не значел дека тој не ја сметал Византија за дел од грчкото наследство. Во 1907 година епот на Дигенис Акритас, кој говорел за византиско – арабјанскиот конфликт, бил национален еп на модерниот Грк.⁴¹

Во оваа дебата треба да го споменеме и видниот грчки интелектуалец и дипломат Јон Драгумис. Тој ја критикувал употребата на катаревусата во образовниот систем. Според него обидот ромејскиот или современиот грчки јазик да се трансформира во елински од класичниот период го уништил континуитетот на јазикот, а тоа пак влијаело на единството на нацијата.⁴² Драгумис сметал дека секоја ера од грчката историја имала свој популарен димотски јазик. Тој бил приврзаник на континуитетот

---

37 В. Карић, *Србија и Балкански савез*, 59

38 John Th. Kakridis, *The ancient Greeks and the Greeks of the war of independence*, *Balkan Studies*, 4/2, Thessaloniki, (1963), 255

39 Michael Herzfeld, *Our once more. Folklore, ideology and the making of Modern Greece*, (Pella Publishing Company, New York, 1986), 125

40 Νικόλαου. Πολίτου, *Ελληνες η Ρωμαίοι;*, (εν Αθήναις, 1901)

41 Peckham, *National histories, Natural states. Nationalism and the Politics of Place in Greece*, 51-52

42 Gerasimos Augustinos, *Consciousness and History: Nationalist critics of Greek society 1897-1914*, (East European Quarterly, Boulder, 1977), 107

во грчката историја, а со тоа и на Византија како нејзин дел. Во една мала националистичка брошура, која ја објавил во 1908 година под наслов Мегали идеја, тој забележал дека претворањето на Византиското/Ромејското царство во грчко се должело на големата културна сила на Елинизмот.⁴³

Оваа дебата на почетокот на 20 век го отворила и прашањето дали современите Грци биле Елини или Ромеи т.е. антички Грци или Византијци. Самиот Психарис во првото издание на неговата книга кога говори за Грците го користи зборот Греки, а подоцна започнал да го употребува терминот Ромеи.⁴⁴ Тука, можеби, треба да споменеме дека рехабилитацијата на Византија која ја започнале Сприридон Замбелиос и Константинос Папаригопулос продолжила со уште поголем замав. Според Бугарската историчарка Јура Константинова, романот „То Таксиди му“ се смета за манифест на димотикизмот и идејно се нашол блиску до Константинос Папаригопулос, кој бил голем почитувач на Византија.⁴⁵ Како што забележал Китромилидис, Византија станала значаен дел од Мегали идејата, особено со времињата на Македонската и Комненската династија.⁴⁶ Враќањето на Византија во дискусиите на интелектуалците, всушност, бил дел од дебатата дали Византија или пак античка Грција треба да биде модел за современата држава.⁴⁷

Наследникот на Папаригопулос на Атинскиот универзитет, Павлос Каролидис, во едно негово дело посветено на впечатоците од патувањето по Скандинавките земји, напишал дека визијата на Мегали идејата ги вклучувала и урнатините на Партенонот и историската сила на Света Софија.⁴⁸ Според Каролидис напуштањето на оваа визија би предизвикала губење на поширокиот елински свет, вклучително и на панелинскиот центар - Цариград, како што тоа се случило во минатото со Александрија, Антиохија и др.⁴⁹

Рехабилитацијата на Византија не била направена ниту лесно, ниту без отпори. Видни интелектуалци како Стефанос Куманудис и Николаос Сариполос сметале дека не било добро Нова Грција како извор

---

43 Ιων Δραγουμης, Η Μεγάλη ιδέα, (Αθηνά, 1908), 7

44 Peter Mackridge, *Language and national identity in Greece 1766 - 1976*, (Oxford University Press, 2009), 216

45 Јура Константинова, *Балканската политика на Гърция в края на XIX и началото на XX век*, (Фабер, Велико Търново, 2008), 75

46 Исто

47 К.Е. Fleming, Athens, Constantinople, “Istambol”: Urban paradigms and nineteenth-century Greek national identity, *New perspective on Turkey, spring*, v. 22,(2000), 4

48 Kitromilides, On the intellectual content of Greek nationalism: Paparrigopoulos, Byzantium and the Great idea, 32

49 Исто

да ги има симболите, моделите и хероите од средновековна Византија, која за нив била олицетворение на деспотизмот, верскиот фанатизам и севкупната заостанатост.⁵⁰

Иако некои нема да се сложат, сепак рехабилитацијата на Византија била поврзана и со националната кауза, особено кога е во прашање Македонија. Желбата за територијално проширување на грчката држава постепено и неизбежно довела до подруга интерпретација на грчката историја.⁵¹ Многу брзо приказната за Василиј Бугароубиецот добила забележителен простор во грчкото општество. Така со победата на Василиј II над војските на Самуил се сакало да се покаже дека во Македонија се води битка со истиот противник - Бугарите, која повторно требала да биде добиена.⁵² Во периодот што следел Византија и Василиј биле повеќе од потребни за грчката кауза во Македонија.

Колку бил спор процесот на вметнување на Византија во грчкиот идентитет ни покажува и следниот пример. Византискиот музеј во Атина бил отворен во 1914 година, а првите професори за византиска уметност и култура на Атинскиот универзитет биле назначени во 1912, односно 1924 година.⁵³ Така, може да заклучиме дека процесот на вметнување на Византија во грчкиот идентитет, траел неколку децении, а според Лијакос, тој се уште трае.⁵⁴

На крајот може да заклучиме дека инкорпорирањето на Византија во грчкиот идентитет бил тежок или долготраен, но неопходен процес. Византија била неопходна како врска помеѓу античките и современите Грци. Византија била потребна и заради Мегали идејата, односно грчкиот национализам. Питер Макриц, смета дека национализацијата, како што тој пишува, на византиското минато во 19 и почетокот на 20 век било поврзано со Големата идеја за повторно освојување на Константинопол – „Според оваа идеологија, „виртуелната“ национализација на Византија конечно би довела до негово инкорпорирање во современата грчка држава“.⁵⁵

---

50 Надя Данова, Апостолос Христукудис, *История на нова Гърция*, (Абагар, София, 2003), 194

51 Anthony Smith, *The cultural foundations of nations: hierarchy, covenant and republic*. (Blackwell Publishing, 2008), 163

52 За ова прашање види кај: Paul Stephenson, *The legend of Basil the Bulgar Slayer*, (Cambridge University Press, 2003), 113-134

53 A. Liakos, *The Construction of National Time: The Making of the Modern Greek Historical imagination*, 34

54 исто

55 Peter Mackridge, *The heritages of the Modern Greeks*, *British Academy Review*, 19. Winter 2011/2012, London, 15